

NOVI OČETJE MED SKRBTSTVENIM IN DOMAČIM DELOM¹

Povzetek. *Relokacija procesov skrbi med zasebno in javno sfero ter med spoloma v zahodnih družbah, kot zagovarja Selma Sevenhuijsen (2003), poteka že nekaj desetletij. Zlasti relokacija skrbi od žensk k moškim se odvija le postopno in neskladno v primerjavi z vstopom žensk v javno sfero, sfero plačanega dela in politike. Med indikatorje sprememb sodijo gotovo mehanizmi različnih politik, kot so na primer družinske politike in politike enakih možnosti, ki temeljijo na intenzivnejšem vključevanju moških v zasebno sfero, sfero družine (na primer z uvedbo očetovskega dopusta). Ravno proučevanje spolnih vlog, vključevanje in zagovarjanje aktivnejše vloge moških, očetov, partnerjev v zasebno sfero, je podaljšek oz. manjkajoči člen 'zavlačevane revolucije' (Hochschild, 1997). Številni empirični podatki kažejo, da se moški bolj kot kdaj prej vključujejo v domače delo, skrbstveno delo, pa vendar gre za spolno obeleženo delitev na prijetna in zaželeno ter nujna in potrebna skrbstvena dela. Kot je pokazala raziskava *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje so očetje razpeti med modelom hranitelja družine in podobo skrbnega očeta, ki je prisotna zlasti na ravni stališč in vrednot.**

Ključni pojmi: *novo očetovstvo, etika skrbi, skrb, očetovski dopust*

Uvod

Skrb, področja skrbstvenega dela in oblike skrbi postajajo zlasti v zadnjih desetletjih v zahodnih družbah z novejšimi demografskimi trendi (upadanje števila rojstev, staranje prebivalstva) vse bolj aktualna vprašanja. Skrb tako ne ostaja zgolj v okvirih morale, temveč postaja politična tema, o kateri raz-

* Živa Humer, doktorska študentka Fakultete za družbene vede in sodelavka Centra za socialno psihologijo, FDV-UL ter Mirovnega inštituta.

¹ Pričujoči članek je nastal v okviru doktorskega študija na FDV, in sicer doktorske naloge z naslovom *Etika skrbi, spol in družina: procesi relokacije skrbi med zasebno in javno sfero.*

pravljajo tako v akademskih, raziskovalnih krogih kot tudi na področju politik, zlasti oblikovalci različnih politik nacionalnih držav, ter tudi na ravni Evropske unije. V ospredje vstopa zahteva po premisleku in ponovnem proučevanju razmerja med zasebno in javno sfero, o delitvi odgovornosti med državo in družino oz. posameznicami in posamezniki ter ne nazadnje o odnosih med spoloma. Relokacija procesov skrbi med zasebno in javno sfero ter med spoloma v zahodnih družbah, kot zagovarja Selma Sevenhuijsen (2003), poteka že nekaj desetletij. Zlasti slednji, procesi relokacije skrbi med spoloma, pomembno določajo tudi fenomen novega očetovstva, ki je podobno kot skrb v središču številnih študij ter različnih politik od 80. let 20. stoletja.

O fenomenu novega očetovstva v družboslovju nastajajo številna razhajanja in nesoglasja na ravni razumevanja samega fenomena in tudi na ravni posameznih segmentov novega očetovstva. Če nekatere teoretičarke in teoretiki pojmujejo novo očetovstvo kot odmik od tradicionalnega hranitelja družine k aktivnemu, vpletenemu očetu, drugi postavijo novo očetovstvo kot mit, ki v vsakdanjem življenju živi zlasti v spolnih ideologijah (Doucet, 2004; Švab, 2001; van Dongen, 1995; Knijn, 1995, idr.). Namen pričujočega besedila ni iskanje razlogov za številna razhajanja v teoretskem polju, temveč proučevanje novega očetovstva v kontekstu skrbi in skrbstvenega dela v družinskem življenju. Izhajamo iz predpostavke, da novo očetovstvo označuje predvsem skrbno očetovstvo v podobi čutnega, aktivnega očeta, ki pa ni tako zelo novo, kot pogosto mislimo (Collier, 2002). Očetovanje je proces, v katerem moški – očetje nudijo skrb otrokom v vsakdanjem življenju (McDonald, 2004). Kot se zdi, novi oče prevzema strukturne značilnosti, ki družbeno pritičejo ženskam in so večinoma v domeni žensk. To se kaže zlasti na področju skrbi, ki se najpogosteje definira kot domena žensk, povezana z ljubeznijo in čustvi, ter kot področje zasebnosti, intimnosti in družine (Gilligan, 1982; Held, 1995, 2002; Noddings, 1986; Ruddick, 1990). Kot je izpostavila Carol Gilligan (1982) v svoji znameniti študiji, so ženske bolj skrbne in senzibilne v moralnih situacijah, zlasti pri reševanju problemov, ki jih percipirajo kot odnosne situacije in kjer sta pomembna zlasti skrb in odgovornost. Moško moralno mišljenje temelji na pravilih in pravicah, skrb za družino pa je razumljena predvsem v finančnem pomenu. Razlikovanje moških in ženskih moralnih odgovornosti v družini, spolno obeležene izkušnje skrbi in skrbstvenega dela v družini pa porajajo vprašanje, ali fenomen novega očetovstva razbija spolno obeleženo koncepta skrbi, če skrb razumemo kot družbeni konstrukt. In ne nazadnje, ali fenomen novega očetovstva, ki se kaže predvsem v skrbstvenih aktivnostih v družini, dekonstruira podobo hegemonskega moškega in odpira prostor novim moškostim (Doucet, 2004; Knijn, 1995)? Številni tuji empirični podatki in raziskave o porabi časa namreč kažejo na to, da se moški bolj kot kdaj prej vključujejo v do-

mače delo, zlasti v skrb in nego otrok (Smeaton, 2006; Gerstel in Gallagher, 2001; Bianchi et al., 2000; Coltrane in Galt, 2000). Vendar – ali pomeni nekaj deset minut več dnevne vključenosti moških v skrb in nego otrok in pa v opravljanje gospodinjških opravil, da imamo opravka s povsem novimi očeti, ali pa je vsebina dela in odgovornosti tista, ki označuje novega očeta?

Namen pričujočega besedila je premisliti in proučiti koncept novega očetovstva v Sloveniji, in sicer v navezavi na skrbstveno delo, ki ga moški opravljajo v zasebni sferi s poudarkom na skrbi za otroke. V ospredje postavljamo vprašanje procesov relokacije skrbi med spoloma v kontekstu novega očetovstva v Sloveniji. Zanima nas, ali uvajanje očetovskega dopusta kot zakonske pravice in njegova izraba vplivata na aktivno vključevanje novih očetov, in predvsem, kje se kaže angažma novih očetov. Pri tem se bomo navezovali na izsledke raziskave *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje* (v nadaljevanju *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji*).² Izhodiščna hipoteza je, da novo očetovstvo zajema širši spekter prijetnejših in zabavnih opravil ter obveznosti, povezanih s skrbjo za otroke. Ali z drugimi besedami, »for him the play, for her the rest« (Verheyen, 1987: 37).³

Članek je sestavljen iz dveh delov, kjer se bomo v prvem delu osredotočili na koncept skrbi kot domene in prakse žensk ter koncept novega očetovstva kot skrbnega očetovstva. Sledi drugi, kjer bomo z izsledki raziskave *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji* ugotavljali, kakšen vpliv ima izraba 15 dni očetovskega dopusta na nove očete in njihov angažma v družinskem življenju. Slednje bomo preverjali na podlagi treh vidikov novega očetovstva: vrednote in stališča moških – očetov, skrbstvene aktivnosti očetov ter odnos očetov in zunanjega sveta do koriščenja očetovskega dopusta.

‘Novi’ očetje – aktivni, koristni, zabavni, skrbni?

Raziskovanje koncepta očetovstva in teorij očetovstva doživi razcvet zlasti v devetdesetih letih 20. stoletja, ko so najpogosteje raziskovane naslednje teme: očetovstvo kot kulturna reprezentacija, vključevanje očetov v zasebno sfero in usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti, očetovski odnos in razvoj otroka ter očetovska identiteta (Marks, Palkovitz, 2004; Marsiglio et al.,

² Raziskava *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje* je potekala med aprilom in septembrom 2005 na Fakulteti za družbene vede in bila financirana s strani Evropske komisije in Urada Vlade Republike Slovenije za enake možnosti. Raziskava je dostopna na spletnih straneh vladnega Urada Republike Slovenije za enake možnosti na: <http://www.uem.gov.si>.

³ Citat je del naslova besedila »Mother Knows Best: For Him the Play, For Her the Rest« avtorice Carle Verheyen (Knijn, Mulder, 1987), ki obravnava dojemljivo, senzibilno očetovstvo kot vrednoto, ki pa, ravno nasprotno, nalaga večjo odgovornost materam. Hkrati pa senzibilno očetovstvo ne pomeni tudi enakovredne delitve skrbi za otroke med ženskami in moškimi.

2000; Knijn 1995). Obdobje devetdesetih let pa časovno sovпада s povečanim zanimanjem različnih politik za očetovstvo z uvajanjem zakonskih mehanizmov spodbujanja aktivnega očetovanja (Marsiglio et al., 2000). Prav tako to obdobje zaznamuje premik etike skrbi in koncepta skrbi iz teoretskih okvirov feministične etike na področje javnih politik, kot so zdravstvo, družinska politika, politika enakih možnosti, socialna politika. Ob številnih demografskih, družbenih in ekonomskih spremembah skrb postaja integralni del teh politik (Sevenhuijsen in Švab, 2003, 2004; Williams, 2003; Sevenhuijsen, 1998). Integracija koncepta skrbi na agende različnih javnih politik nacionalnih držav vodi v razumevanje skrbi kot demokratične prakse in kot take del aktivnega državljanstva oz. »skrbnega državljanstva« (Williams, 2003; Sevenhuijsen, 1998). Slednje presega razumevanje skrbi kot pomoči in podpore, ki so je potrebni 'resnično odvisni' ljudje. Prav tako presega razumevanje skrbi kot izključno domene žensk in zasebne, intimne sfere (Sevenhuijsen, 1998). Skrb tako lahko razumemo v širšem pomenu kot »dejavnost človeške vrste, ki vključuje vse, kar delamo, da ohranjamo, nadaljujemo in 'popravljamo' naš 'svet', tako da lahko kar najbolje živimo v njem« (Tronto, 1993: 103). 'Svet' vključuje »naša telesa, nas in naše okolje, torej vse, kar se spleta v kompleksno mrežo, ki ohranja življenje« (Tronto, 1993: 103). Pri tem Joan Tronto (1993) dodaja, da je lahko skrb razumljena tudi kot enkratna aktivnost ali kot proces, v katerega smo ljudje vključeni v vsakdanjem življenju. Torej je skrb tako odnos, interakcija, kot tudi (ne)plačano delo. Oblike in vrste skrbi (odnos, delo) in načini, kako skrb prejemamo in jo nudimo kot posamezniki in posameznice, definirajo kvaliteto življenja (Coltrane in Galt, 2000). Kot odnosna in medsebojno odvisna bitja ljudje potrebujemo skrb in jo nudimo, količina in vrsta prejete ali nudene skrbi pa je odvisna od življenjskega obdobja posameznika oz. posameznice (Sevenhuijsen, 2003, 2004; Meyer et al., 2000; Tronto, 1993).

Univerzalnost skrbi je v tem, da je vsepovsod prisotna in hkrati nevidna, vendar nujna za človekov obstoj in delovanje. Nevidnost skrbi, kamor lahko uvrstimo tudi odnosno delo, čustveno delo in sorodniško delo, je del nevidnega domačega dela, ki ga v vsakdanjem življenju večinoma opravljajo ženske (Švab, 2001: 144-145).⁴ Skrbstveno delo je »temeljni sestavni del ideologije ženskosti in negovanje pomembnih drugih v družinskih ideologijah je definirano kot ljubezen in ne kot delo« (Rener v Oakley, 2000: 297). Skrb kot spolno obeležena praksa – kot žensko delo – je definirana kot 'delo iz ljubezni' (Švab, 2001; Rener v Oakley 2000; Drew, 1998; Hochschild, 1997; Morgan, 1996).

Fenomen novega očetovstva vključuje pomembno komponento skrbi

⁴ Domače delo je širši pojem in zajema celoto del, ki so neplačana in se odvijajo v zasebni sferi, gospodinjstvo pa je sestavni del domačega dela in »zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile« (Rener v Oakley, 2000: 285).

kot odnosa in kot prakse med očeti in otroki. Skrb se ne kaže zgolj v materialni očetovski oz. hraniteljski podpori otrok, temveč zlasti v čustvenem, moralnem in vzgojnem pomenu. Z novim očetovstvom se najpogosteje pojmuje premik od moškega – materialnega hranitelja družine k skrbnemu očetu, ki je aktivno vključen v domačo sfero (Švab, 2001; Hochschild, 1995, 1997). Predstavlja ideal zahodnih družb, saj sodeluje pri aktivnostih v času nosečnosti, je prisoten pri porodu, se vključuje v skrb, nego in vzgojo otrok ter opravlja druge domače obveznosti (Švab, 2001; Hochschild, 1995). Vendar pa novega očetovstva ne gre obravnavati kot homogene, monolitne kategorije, saj v vsakdanjem življenju obstajajo fluidne in variabilne kategorije očetovstva, ki se razlikujejo glede na družbeni, zgodovinski, kulturni kontekst posameznika ter tudi glede na razred in raso itn. (Marks in Palkovitz, 2004; Švab, 2001; Coltrane in Galt, 2000; Hochschild, 1995). Tako kot novo očetovstvo ni homogeno, prav tako tudi ne moremo govoriti o hraniteljskem tipu očeta kot homogenem modelu (Švab, 2001; Hochschild, 1995). Kar je novo, kot poudari Arlie Hochschild (1995), je nasprotje med idealom novega očeta in realnostjo odsotnega očeta, torej razkorak med realnostjo in vrednotami.

Marks in Palkovitz (2004) razvijeta lestvico štirih tipov očetovstva:

- novi, vključeni oče,
- dobri hranitelj,
- odsotni oče (fizično prisoten, psihično in emocionalno pa odsoten),
- nezainteresirani oče (očetovstvo kot prostovoljna dejavnost).

Na podobno klasifikacijo naletimo v raziskavi Dads on Dads (2002), kjer avtorji prav tako definirajo štiri tipe očetov:

- strogi hranitelj ('makro menedžer' družine, avtoriteta z nadzorom nad družinskim dogajanjem),
- zabavni oče, ki se vključuje zlasti v igro z otroki in različne prostočasne aktivnosti z otroki večinoma med vikendi, medtem ko partnerke prevzamejo skrb za domača, gospodinjska opravila,
- uporabni oče se aktivno vključuje v igro, skrb za otroke, vključuje se tudi v gospodinjska opravila, zlasti kot pomoč partnerki, vendar večinoma med vikendi,
- idealni tip – polno vključeni oče, ki se aktivno vključuje tako v opravljanje gospodinjskih opravil kot skrbi, nego in vzgojo otrok.

Našteti tipi očetov se v vsakdanjem življenju najpogosteje prepletajo, prehajajo eden v drugega, in kot izpostavita Marks in Palkovitz (2004), nekateri očetje ne spadajo v nobeno od naštetih kategorij. Klasifikacija tipov očetovstva lahko po eni strani zamegljuje kompleksnost, pluralnost in hkrati individualne okoliščine (posameznikove želje, zmožnosti, prepričanja), na drugi

strani pa nam lahko posreduje strukturiran uvid v spremembe na področju očetovstva. Te se odvijajo tako na individualni ravni kot na širši, družbeni ravni tudi z uvajanjem številnih mehanizmov, ki na zakonski ravni spodbujajo aktivno očetovstvo (na primer očetovski dopust).

Aktivne prakse očetovanja – očetovski dopust

Novo očetovstvo se razvija in oblikuje na družbeni ravni, zlasti kot izpostavlja Ulla Björnberg (1992), na ravni vsakdanjega življenja in na ravni politik, ki moškim omogočajo, da se aktivno vključujejo v družinsko življenje. Očetovski dopust je primer tovrstne zakonske pravice, ki omogoča, vendar še ne zagotavlja aktivnega očetovanja. Na primeru raziskave *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji* bomo preverili, ali izraba očetovskega dopusta vpliva na aktivno vključevanje novih očetov, in poskušali ugotoviti, kje v družinskem življenju se izraža njihov angažma.

V Sloveniji očetovski dopust pomeni zakonsko noviteto, ki je bila sprejeta l. 2003, njegove zametke pa najdemo že v zakonodaji v devetdesetih letih. Zakon o družinskih prejemkih (Ur. l. RS 65/93) je omogočal pravico do porodniškega dopusta matere (105 dni) ter dopusta za nego in varstvo otroka (260 dni), ki sta skupaj obsegala 365 dni. Po izteku porodniškega dopusta matere je napočil dopust za nego in varstvo otrok, kjer je obstajala možnost delitve, sta ga partnerja lahko izkoristila za nego in varstvo otroka. Leta 1994 je del dopusta za nego in varstvo otroka izkoristilo le 0,3 % očetov (Zavrl, 1999). Od današnje zakonodaje se razlikuje predvsem v tem, da je očetova pravica do dopusta za nego in varstvo otroka izhajala iz materinih pravic, iz njene zaposlitve in njene predhodne privolitve, da se strinja, da dopust za nego in varstvo otroka izkoristi oče (Pravilnik o izvajanju dopusta za nego in varstvo otroka, Ur. l. RS, št. 2/1997). Leta 2001 je bil sprejet Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 110/03-UBP), ki je na novo opredelil pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo. Te so razdeljene na starševski dopust, starševsko nadomestilo in na pravico do skrajšanega delovnega časa. Starševski dopust obsega porodniški dopust, očetovski dopust, dopust za nego in varstvo otroka ter posvojiteljski dopust.⁵

Očetovski dopust je začel veljati l. 2003 in obsega 90 dni, od katerih je 15 plačanih dni, ki jih je treba izkoristiti do otrokovega šestega meseca starosti, ter 75 dni neplačanega dopusta, v okviru katerega država zagotavlja le prispevke za socialno varnost od minimalne plače, porabi pa se lahko do 3. leta

⁵ Pravico do porodniškega dopusta, ki traja 105 dni, imajo matere in pod določenimi pogoji tudi očetje (če mati umre, zapusti otroka, če na podlagi mnenja pristojnega zdravnika, trajno oziroma začasno ni sposobna za samostojno življenje in delo). V primeru, da ženska, ki rodi, še ni polnoletna, ima v soglasju z njo tudi moški – oče pravico do porodniškega dopusta. Prav tako ima v tem primeru pravico do porodniškega dopusta tudi eden izmed starih staršev (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, Ur. l. RS, št. 110/03-UBP).

otrokove starosti. Posebnost očetovskega dopusta je njegova neprenosljivost, saj je namenjen izključno očetom (Uradni list 47/2006).⁶ Hkrati pa je treba izpostaviti, da pravica do očetovskega dopusta izhaja iz statusa zaposlitve, kar pomeni, da so iz te pravice izključeni študenti, migranti, brezposelni itn. Poleg 90 dni očetovskega dopusta imajo očetje tudi pravico do dopusta za nego in varstvo otroka, ki obsega 260 dni in ga lahko uveljavljata oba partnerja (Ur. l. RS, št. 110/03-UBP). Statistični podatki kažejo, da je leta 2004 očetovski dopust z očetovskim nadomestilom izkoristilo 12.667 očetov, kar predstavlja približno 72 % vseh upravičenih očetov, 9 % očetov pa je izrabilo očetovski dopust brez očetovskega nadomestila. Navkljub zakonski možnosti o delitvi dopusta za nego in varstvo otroka med partnerja statistični podatki kažejo, da dopust za nego in varstvo otroka izkoristita le približno 2 % očetov (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve).

Raziskava *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji* je proučila ključne dimenzije novega očetovstva s poudarkom na analizi očetovskega dopusta kot enega izmed dejavnikov, ki lahko pozitivno vplivajo na aktivne prakse očetovanja.⁷ Raziskava v ospredje postavlja skrbstvene aktivnosti očetov v času izrabe prvih 15 dni očetovskega dopusta, odnos okolja, zlasti družine in delovnega mesta do očetovskega dopusta, ter percepcije očetov o pomenu očetovskega dopusta. Izhodišče raziskave temelji na predpostavki, da je novo očetovstvo prisotno predvsem na ravni stališč, vrednot in posameznikovih želja ter prepričanj.

Na podlagi stališč, odnosa do očetovskega dopusta in vsakdanjih skrbstvenih aktivnosti očetov kot relevantnih vidikov, ki smo jih izluščili iz raziskave, bomo analizirali fenomen novega očetovstva v Sloveniji. Izsledki raziskave so pokazali, da je na ravni stališč in percepcije spolov zaznati egalitarno pojmovanje spolnih vlog v družini.⁸ Anketirani očetje podpirajo predvsem zaposlenost in ekonomsko vlogo žensk, kar se pokaže v močnem soglašanju s trditvijo, da *morata oba, partner in partnerka, prispevati k dohodku v gospodinjstvu*. Povprečna vrednost strinjanja je 2,03. Povprečna vrednost strinjanja s trditvijo, da *zaposlena mati lahko ustvari do svojih otrok prav tako varen in topel odnos kot nezaposlena mati*, je 2,1. Z obema trditvama

⁶ Pravica do očetovskega dopusta se je uvajala postopno, in sicer l. 2003 15 dni, l. 2004 45 dni in l. 2005 90 dni očetovskega dopusta. Ob tem je trebano izpostaviti, da se upoštevajo koledarski dnevi in ne delovni, kar pomeni, da 15 dni očetovskega dopusta predstavlja 11 delovnih dni (Center za socialno delo Šiška).

⁷ Raziskava obsega kvantitativni del, kjer je 232 očetov, ki so izkoristili očetovski dopust, sodelovalo v anketnem vprašalniku, in kvalitativni del, ki ga predstavlja fokusna skupina žensk, katerih partnerji so imeli pravico do koriščenja očetovskega dopusta. Anketni vprašalnik za očete se je izvajal v vrtcih, in sicer v prvi starostni skupini otrok (od 1 do 3 let), s čimer so bili vključeni očetje, ki so že imeli zakonsko pravico do očetovskega dopusta (Reiner et al., 2005: 39).

⁸ Anketirani očetje so na lestvici od 1 do 5 ocenili deset stališč do starševskih vlog, materinske in očetovske vloge v družini in ter vloge moškega in ženske v javni sferi. Ocena 1 pomeni popolno strinjanje, ocena 5 pa popolno nestrinjanje (Reiner et al., 2005: 43–44).

močno soglaša tri četrtine anketiranih očetov (Reiner et al., 2005: 43–44). Ravno nasprotno pa so v raziskavi preverjali tradicionalen pogled na družinsko življenje in spolne vloge s trditvijo, da je *naloga moškega v družini, da služi denar, naloga ženske pa, da skrbi za dom in družino*. Več kot tri četrtine anketiranih očetov s to trditvijo ne soglaša. Ob tem je treba izpostaviti, da je Slovenija postsocialistična država, za katero sta značilna visoka stopnja zaposlenosti žensk s polnim delovnim časom od petdesetih let 20. stoletja dalje in razvit sistem javnega otroškega varstva. Zatorej premik k bolj egalitarnemu pojmovanju spolnih vlog v družini in v javni sferi ni presenetljiv, temveč pričakovan. Hkrati pa premik še ne pomeni tudi dejanskih sprememb spolnih vlog v družini oz. nima nujno za posledico večjega vključevanja moških v skrbstvene aktivnosti v družini. Ne nazadnje, enakost spolov postaja trendovska, aktualna tema v javnem prostoru, v medijih, v politiki enakih možnosti, v vsakdanjem življenju, kar je razvidno tudi iz družbenih vrednot in pričakovanj o egalitarni delitvi domačega dela med partnerjema, o večji in predvsem bolj aktivni očetovski vlogi v družinskem življenju. Izsledki številnih tujih raziskav izpostavljajo razkorak med želenim in pričakovanim vedenjem (enakost spolov tudi v zasebni sferi, v družini) in med dejanskim (spolna asimetrija delitev domačega dela) (Smeaton, 2006; O'Brien, 2005; O'Brien in Shemilt, 2003; Knijn, 1995).

Skrbstvene aktivnosti očetov so v raziskavi zajele tako aktivnosti v času nosečnosti, prisotnost pri porodu in aktivnosti, ki so jih očetje opravljali v času, ko so bili na očetovskem dopustu. Kot se je pokazalo, je bilo 80 % očetov navzočih pri porodu, vsi anketirani očetje so obiskovali partnerko in novorojenega otroka v porodnišnici, 97 % anketiranih očetov je nakupovalo in pripravljalo prostor za otroka. Najmanjši delež anketiranih očetov je partnerko spremljal na redne ginekološke preglede, in sicer je 29 % očetov na lastno željo spremljajo partnerko na ginekološke preglede, 14 % pa na partnerkino željo. Skrbstvene aktivnosti v času očetovskega dopusta so se osredinjale najbolj na tolažbo otroka, pestovanje in umivanje otroka, manj pa na previjanje, oblačenje otroka in nočno vstajanje. Kar 98 % očetov je pestovalo otroka in kar 60 % jih je ocenilo, da so pestovali v enaki meri kot partnerka. Prav tako je 98 % očetov v času 15-dnevnega očetovskega dopusta otroka tolažilo, 50 % pa jih je ocenilo, da so to počeli v isti meri kot partnerka. Najmanj pogosto so anketirani očetje ponoči vstajali zaradi otroka, in sicer jih je 49 % vstajalo včasih, 33 % očetov pa v enaki meri kot partnerka. Zlasti nočno vstajanje očetje opustijo po preteku prvega dela očetovskega dopusta, ko se vrnejo na delovno mesto (Reiner et al., 2005: 46–47, 50–51).

Predvsem partnerka in ožje sorodstvo ter prijatelji so zelo pozitivno sprejeli odločitev anketiranih o izrabi očetovskega dopusta. Kar 99 % partnerk je zelo dobro oz. dobro sprejelo partnerjevo odločitev o izrabi očetovskega dopusta, prav tako tudi 95 % prijateljev anketiranih očetov. Pri delovnem

mestu oz. odnosu nadrejenih in sodelavcev pa je opaziti nihanja. Tam, kjer so anketirani ocenili odnose na delovnem mestu kot konfliktne in napete, je bilo pri nadrejenih manj odobravanja očetovskega dopusta. In obratno, tam, kjer so delovni odnosi dobri, kolegialni, je tudi več razumevanja in pozitivnega sprejemanja odločitve o očetovskem dopustu. Slaba četrtnina anketiranih (24 %) je navedla, da njihovi nadrejeni niso sprejeli izrabe očetovskega dopusta niti dobro niti slabo, 14 % anketiranih očetov pa je izjavilo, da so nadrejeni sprejeli njihovo odločitev in izrabo očetovskega dopusta slabo oz. zelo slabo (Rener et al., 2005: 49).

Anketirani očetje so pozdravili pravico do očetovskega dopusta, predvsem v pomenu 'biti zraven', torej biti vključen v družinsko življenje. Izpostavili so sodelovanje in aktivno vključevanje v odnosu do novorojenega otroka in v podpori partnerki. Zlasti slednje, torej vključevanje moških v domače delo, je pogosto razumljeno kot pomoč partnerki. Tu pa obstaja nevarnost reproduciranja tradicionalnih spolnih vlog, kjer ženska ostaja emocionalna skrbnica doma, moški pa hranitelj družine, ki je občasno tudi v pomoč partnerki.

Dojemanje pomena očetovskega dopusta lahko strnemo v naslednji izjavi anketiranih očetov (Rener et al., 2005: 53):

»To je odlična priložnost za skupno soustvarjanje družine, vzgoje, delitve dela in odgovornosti. Želim si, da bi bila vedno bolj privlačna oblika za očete, ker bodo s tem pomagali poleg ženi in otroku tudi sebi in ovrednotili mesto očeta v družini.«

»Očetovski dopust je zelo pomemben za vzpostavljanje čustvene vezi z novorojenčkom.«

Očetovski dopust je nedvomno samo eden od zakonskih mehanizmov, ki omogoča vključevanje moških v skrbstvene aktivnosti otrok. Zatorej bi na izhodiščno vprašanje o vplivu očetovskega dopusta na aktivne prakse očetovanja lahko odgovorili, da je pravica do očetovskega dopusta predvsem zakonska možnost, ki pa sama po sebi ne more zagotavljati aktivnih praks očetovanja. Kot izpostavi E. H. Pleck (glej Zavrl, 1999: 134), je izraba očetovskega dopusta v skladu z nekim širšim, družbenim vzorcem večje vključenosti očetov v družinsko življenje. Izsledki raziskav o izrabi starševskega in očetovskega dopusta v skandinavskih državah pokažejo, da so moški v večji meri izkoristili tovrstne oblike dopustov, ko starševski oz. očetovski dopust ni prenosljiv med partnerjema, temveč je namenjen izključno očetom, in ko obstaja fleksibilnost razdelitve tega dopusta med partnerjema. Prav tako vplivajo na večjo izrabo dopustov tudi vladne promocije in višina finančnega nadomestila za očete (Father balancing work and family, 2003). Zatorej

do očetov prijazne sheme različnih oblik dopustov zagotavljajo zakonsko možnost večje vključenosti v družinsko življenje. Vendar kot ugotavljajo številne tuje študije, zlasti na Švedskem, ki ima več kot tridesetletno zgodovino ukrepov vključevanja moških v družinsko življenje, se spremembe dogajajo na daljši rok. Pravico do različnih oblik dopustov prinašajo zgolj počasne spremembe spolne vloge žensk in moških v družinskem življenju, kar vpliva na enakost spolov (Leira, 2002; Björnberg, 2002).⁹

Sklep

S fenomenom novega očetovstva se fokus skrbi in skrbstvenega dela v družini premakne in razširi z žensk na aktivne oz. vključene očete. Relokacija skrbi med spoloma nujno ne označuje skrbi kot razspoljene prakse, saj je skrb v zasebni sferi domena vseh žensk in novih očetov kot skupine moških. Hkrati pa relokacija skrbi od žensk k moškim ne pomeni, da moški – očetje doslej niso opravljali skrbstvenih aktivnosti v družini. Nujno je izpostaviti, da je tako skrb kot domače delo predvsem spolno determinirano in razdeljeno na t. i. ženska in moška opravila. Razlika v delitvi domačega dela med spoloma se kaže tako v količini časa, namenjenega za domača opravila, kot tudi v tipu dela, ki ga partner oz. partnerka opravlja. Če povzamemo številne študije, ženske več časa namenijo skrbi in negi otrok, zlasti manj zabavnim in prijetnim skrbem za otroke ter ponavljajočim se gospodinjskim opravilom (kot so čiščenje, pospravljanje, kuhanje ipd.), skratka delom, ki morajo biti narejena in opravljena na vsakdanji ravni ob določenem času (O'Brien, 2005; Švab, 2000; Zavrl, 1999). Moški imajo večji nadzor nad časom, kdaj bodo delo opravili, npr. manjša popravila v hiši ali stanovanju, vzdrževanje avta ipd. Polno zaposlene ženske v Sloveniji porabijo za gospodinjska dela v povprečju 25 ur na teden, kot skrbnice in negovalke družinskih članic in članov izostanejo od dela 6-krat bolj pogosto kot moški (Analiza stanja, 2005). Tudi statistični podatki za Slovenijo pokažejo, da se moški vse bolj vključujejo v domačo sfero. Če so v devetdesetih letih 20. st. polno zaposleni moški za gospodinjska opravila porabili v povprečju 7 ur na teden, pa danes gospodinjijo v povprečju 14,5 ure tedensko (Analiza stanja, 2005). Predvsem kot zabavni in koristni očetje se vključijo v družinsko življenje prek ukvarjanja z otroki, zlasti prek igre, večernih pravljič in športnih aktivnosti (*How Europeans spent their time. Everyday life of women and men*, 2004; *First European Quality of Life Survey*, 2004; Renner, 2003; Švab, 2001; Coltrane in Galt, 2000; van Dongen, 1995).

Novo očetovstvo kot fenomen vključenega očeta, ki se pojavlja na ravni

⁹ Pravico do koriščenja dela starševskega dopusta imajo očetje na Švedskem že od l. 1974. Med letoma 1995 in 2002 je bil uveden še »daddy's month« oz. očetovski mesec, ki je bil l. 2002 razširjen na 60 dni dopusta za očete in je neprenosljiv (Renner et al, 2005: 13).

med vrednotami, željami in stališči posameznikov do vloge očeta v družini ter dejanskim, vsakdanjim življenjem, kjer moški prevzemajo zlasti hraniteljsko vlogo, lahko pojasnimo z vrzeljo med spolnimi ideologijami in spolnimi strategijami. Kot zagovarja Arlie Hochschild (1997), so spolne ideologije sinteza predstav, norm, vrednot, percepcij o spolih, spolnih vlogah, o tem, kaj je ženskost in kaj moškost. Izbira spolne ideologije ustreza mešanici družbenega konformizma in osebne izbire, medtem ko so spolne strategije načini delovanja žensk in moških v vsakdanjih situacijah. Ob tem pa ni nujno, da obstaja skladje med tem, kar oseba misli, čuti in kako deluje, ter tem, kaj bi morala čutiti, misliti in delovati. Tako obstaja na ravni vrednot želja po aktivnem očetovanju, ki se v očitno zmanjšani meri pojavlja na ravni vsakdanjega življenja. Kot so pokazali izsledki raziskave *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji*, so prakse očetovanja intenzivnejše v prvem delu očetovskega dopusta (prvih 15 dni), čemur sledi zdrs nazaj v tradicionalno delitev domačega dela med partnerja, kar je razvidno iz (ne)delitve gospodinjskih opravil, selekcioniranja skrbstvenih aktivnosti moških ter izrabe dopusta za nego in varstvo otroka (Reiner et al., 2005).

Arlie Hochschild (1995) novo očetovstvo umesti v kontekst širših družbenih sprememb, kjer prevladujeta dva trenda, ki pa se medsebojno prepletata. Vse večje zaposlovanje žensk in njihova vloga v sferi plačanega dela in politike namreč posredno vplivata na večje pritiske, tako družbene, politične kot individualne, na vključevanje moških v družinsko sfero, kar pa je počasen proces.¹⁰ Vendar je ob tem treba poudariti, da spodbujanje moških kot manjkajoči člen 'zavlačevane revolucije' nujno ne pomeni tudi prevzemanja večje odgovornosti za otroke in skrbi ter skrbstvenega dela moških v družinski sferi. Sočasno, kot zagovarja Arlie Hochschild (1995), se odvija proces, ki gre v obratno smer, v smer šibkih, labilnih vezi med spoloma ter med moškimi in otroki. Te spremembe potekajo v kontekstu »kapitalizacije emocij«, ki se kažejo kot stopnja, do katere so moški pripravljani 'vlagati' v otroke, kar lahko vodi tudi v legitimizacijo odsotnega očeta (Hochschild, 1995; Švab, 2001).

Povzamemo lahko, da novi očetje le niso tako zelo novi, saj moški - očetje percipirajo očetovsko vlogo predvsem kot vlogo hranitelja družine, ki pa se vedno bolj staplja s čustveno komponento in komponento skrbi, predvsem v navezavi na otroke (Hatten et al., 2002; Doucet, 2004). Tudi v raziskavi *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji* so očetje na vprašanje, ali bodo izkoristili tudi drugi del očetovskega dopusta, ki ni plačan, izpostavljali prav finančni vidik kot oviro za izrabo. Odgovornost hraniteljske vloge in družbenoekonomsko situacijo lahko strnemo v izjavo: »75 dni je res nekaj za po-

¹⁰ Hkrati pa ta argument velja za zahodne družbe veliko bolj kot pa za postsocialistične družbe, kjer so bile ženske integralni del projekta emancipacije in so bile veliko prej kot ženske v zahodnih družbah vključene na trg dela.

moč partnerki, vendar težko je toliko dni biti brez plače, še sploh takrat, ko je partnerikina porodniška nizka in imaš še dva šoloobvezna otroka« (Rener et al., 2005). Novi očetje prevzemajo zlasti prijetnejši del skrbi za otroke, ostala domača opravila pa ostajajo predvsem spolno obeležena dela. Ali z besedami Arlie Hochschild (1997), moški prevzemajo »materinjenje otrok«, ženske pa »materinjenje doma«.

LITERATURA

- Bianchi, S., Milkie, M., A., Sayer, L., C., Robinson, J., P., (2000): Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. V *Social Forces*, Sept. 2000, 79(1), 191–228.
- Björnberg, U., (1993): European parnets in the 1990s: contradictions and comparisons. New Brunswick, London: Transaction cop.
- Björnberg, U., (2002): Ideology and choice between work and care: Swedish family policy for working parents. V *Critical Social Policy*, 22, 70–73, 33–52.
- Coltrane, S., Galt, J., (2000): The History of Men's Caring. V Meyer, H., M. (ur.), *Care Work: Gender, labor and the welfare state*, 15–37. London: Routledge.
- Doucet, A. (2004): »It's Almost Like I Have a Job, but I Don't Get Paid«: Fathers at Home Reconfiguring Work, Care, and Masculinity. V *Fathering*, Vol. 2, No. 3, 277–303.
- Drew, Eileen, Emerek, Ruth, Mahon, Evelyn (ur.) (1998): *Women, Work and the Family in Europe*. London, New York: Routledge.
- Equal Opportunities Commission, (2003): *Father balancing work and family*. Dostopno preko: <http://www.eoc.org.uk/research>.
- Gatrell, C. (2005): *Hard labour. The sociology of parenthood*. Berkshire: Open University Press.
- Gerstel, N., Gallagher, S., K. (2001): Men's Caregiving: Gender and the Contingent Character of Care. V *Gender & Society*, Vol. 15, No. 2: 197–217.
- Gilligan, C. (1982): *In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hatten, W., Vinter, L., Williams, R. (2002): *Dads on Dads: Needs and expectations at home and at work*. Equal Opportunities Commission, Manchester, UK. Dostopno prek: http://www.eoc.org.uk/PDF/dads_on_dads.pdf
- Held, V. (1995): *Justice and Care: Essential Readings in Feminist Ethics*. Boulder/Oxford: Westview Press.
- Held, Virginia (2002): Care and the Extension of Markets. V *Hypatia*, Vol. 17, Issue 2, 19–33.
- Hochschild, A. (1995): Understanding the future of fatherhood: The 'daddy hierarchy' and beyond. V Dongen, v. M., Frinking, G., Jacobs, M. (ur.), *Changing fatherhood: an interdisciplinary perspective*, 219–231. Amsterdam: Thesis Publishers.

- Hochschild, A., R. (1996): *The Emotional Geography of Work and Family Life*. V Morris, L., Lyon, S., E. (ur.), *Gender Realitions in Public and Private*. New Research Perspectives, 13-33. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan Press, ltd.
- Hochschild, A., R. (1997): *The Second Shift*. New York: Avon Books.
- Knijn, T. (1995): *Towards post-paternalism? Social and theoretical changes in fatherhood*. V Dongen, von M., Frinking, G., Jacobs, M. (ur.), *Changing fatherhood: an interdisciplinary perspective*, 1-21. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Leira, A., (2002): *Working parents and welfare state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marks, L., Palkovitz, R. (2004): *American Fatherhood Types: The Good, the Bad, and the Uninterested*. V *Fathering*, Vol. 2, No. 2, 113-129.
- Marsiglio, W., Amato, P., Day, D., R., Lamb, E., M. (nov. 2000): *Scholarship on Fatherhood in the 1990s and beyond*. V *Journal of Marriage and the Family*, 62: 1173-1191.
- McDonald, A., D., (2004): *The Interweave of Fathers' Daily Work Experiences and Fathering Behaviors*. V *Fathering*, Vol. 2, No. 3: 235-251.
- Meyer, H., M., Herd, P., Michel, S. (2000): *Introduction. The Right to-or Not to-Care*. V Meyer, H., M. (ur.), *Care Work: Gender, labor and the welfare state*, 1-5. London: Routledge.
- Morgan, D., H., J. (1996): *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge, Oxford: Polity Press.
- Morgan, D. (2002): *Epilogue*. V Hobson, B. (ur.), *Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 273-287. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noddings, N. (1986): *Caring, a feminine approach to ethics & moral education*. Berkeley: University of California Press
- O'Brien, M., Shemilt, I. (2003): *Working fathers: earning and caring*. Manchester: Equal Opportunitites Commission.
- O'Brien, M., (2005): *Shared caring: bringing fathers into the frame*. Manchester: Equal Opportunities Commission.
- Renner, T. (2000): *O delu iz ljubezni*. V Oakley, A., *Gospodinja*, 279-298. Ljubljana: *cf.
- Renner, T., Švab, A., Žakelj, T., Humer, Ž. (2005): *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Ruddick, S. (1990): *Maternal thinking: Towards a Politics of Peace*. Boston: Beacon Press.
- Sevenhuijsen, S. (1998): *Citizenship and the Ethics of Care. Feminist Considerations on Justice, Morality and Politics*. London: Routledge.
- Sevenhuijsen, S. (2003): *Prostor za skrb. Pomen etike skrbi za socialno politiko*. V Sevenhuijsen, S., Švab, A. (ur.), *Labirinti skrbi. Pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*, 13-41. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Sevenhuijsen, Selma, Švab, Alenka (ur.) (2004): *The Heart of the Matter. The Contribution of the Ethic of Care to Social Policy in Some New EU Member States*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

- Smeaton, D., (2006): Dads and their babies: a household analysis. Manchester: Equal Opportunitites Commission.
- Švab, A. (2000): Poti in stranpoti novih očetovskih identitet. V *Teorija in Praksa*, let. 37, št. 2, 248-263.
- Švab, A. (2001): Družina: od modernosti k postmodernosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Tronto, J., C. (1993): *Moral Boundaries. A Political Argument for an Ethic of Care*. New York/London: Routledge.
- Verheyen, C. (1987): Mother Knows Best: For Him the Play, For Her the Rest. V Knijn, T., M., A., C. (ur.), *Unarvelling Fatherhood*, 37-48. Dordrect, Providence: Foris Publications.
- Zavrl, N. (1999): Očetovanje in otroštvo. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Williams, F. (2003): Rethinking Care in Social Policy. Referat na letni konferenci finskega združenja za socialno politiko, Univerza Joensuu, Finska.

Drugi viri:

- Analiza stanja. Podlaga za Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških (2005-2013), 2004: Urad Republike Slovenije za enake možnosti.
- Center za socialno delo Šiška. Dostopno prek: <http://www.csd-lj-siska.si>
- First European Quality of Life Survey: Families, work and social networks. European Foundation for the Improvement of Living and Working conditions, (2004). Dostopno prek: <http://www.eurofound.eu.int/areas/qualityoflife/eqls.htm>
- How Europeans spent their time. Everyday life of women and men: 1998-2002, (2004). Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-58-04-998/EN/KS-58-04-998-EN.PDF
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Dostopno prek: <http://www.mddsz.gov.si/>
- Pravilnik o izvajanju dopusta za nego in varstvo otroka, Ur. l. RS, št. 2/1997.
- Zakon o družinskih prejemkih, Ur. l. RS 65/93.
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, Ur. l. RS, št. 110/03-UBP.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, Ur. L. RS št. 47/2006, dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=200647&dhid=82503>.